

tiā panis manere; sed et Berengarius, postquam realem Christi præsentiam confiteri coactus est in aliū incidit errorem, ut Christum simulcum substantia panis esse diceret; ita colligitur ex Guidmundo, lib. 4 de hoc mysterio, in principio; et fortasse, cum in prioribus Conciliis coactus esset præsentiam Christi fateri, postea in Concilio Romano sub Gregorio VII etiam conversionem substantiam confiteri compulsa est, ut notat Waldensis, tomo 3, c. 43, et Laurentius Surius, 3 tom. Conciliorum, in fine Concilii Romani, sub Nicol. II. In quo errore advertendum est, duplīciter affirmari potuisse. Primo, ut sit sensus, corpus Christi esse simul cum substantia panis, solum secundum intimam præsentiam et aliquam accidentalem habitudinem. Secundo, ut non solum sint simul, sed etiam substantia panis sit ibi hypostatice unita Christo; non constat autem, quo sensu Berengarius eum asseruerit; magis tamen videtur priorem sensum tenuisse, quem ferunt secutum esse Valerianum illum, ad quem Anselmus scripsit epistolas de fermentato et azymo, et de differentia sacramentorum, ut refert Waldensis supra, cap. 63. Et eumdem errorem tenuit Joan. Hus, ut colligi potest ex Concilio Constantiensi, sess. 15. Lutherus etiam, quem multi ex suis sunt secuti, hanc hæresim excitavit. Fundamentum horum esse potuit, quia ad veritatem verborum Christi, *Hoc est corpus meum*, et, *Caro mea vere est cibus*, et similiū, satis est, Christum esse præsentem, quamvis substantia panis adsit. Ergo non est cur hoc negetur. Patet consequentia, quia non sunt miracula sine necessitate multiplicanda. Hic autem nulla est necessitas, cum ostensum sit, potuisse utramque substantiam simul manere; nec ad mysterium, neque etiam ad finem mysterii, vel utilitatis ejus; nam sola præsentia Christi ad omnia sufficit. Et confirmatur, primum, quia in Scriptura saepe hoc sacramentum vocatur panis, Joan. 6: *Panis, quem eo dabo, caro mea est*; manet ergo panis, qui dicitur caro propter intimam conjunctionem et penetrationem, et sicut ferrum ignitus solet vocari ignis. Quo exemplo utitur Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14; sic Actor. 2, 4 ad Cor. 10, Matth. 6, dicitur *Panis quotidianus*, ut expōnunt Cyprian., de Oratione Domini.; et Aug., lib. 2 de Serm. Domini, cap. 42; et Damasc. supra. Confirmatur secundo testimonii Patrum, in quibus tria sunt, quæ videntur difficultatem habere. Primum est Gelas. lib. 2

contra Eutych., in fine: *Sacramentum, inquit, corporis et sanguinis Christi divina res est, et tamen esse non desinit substantia, vel natura panis et vini*. Alterum est Chrysostom., epist. ad Cæsar. monach., ubi inquit, *post consecrationem liberari panem ab appellatione panis et dignum fieri appellatione Dominici corporis; etiam si natura panis in ipso permaneat*. Tertium est Theodor., dialog. 4, non longe a principio: *Symbola et signa quæ videntur, nomine corporis et sanguinis honoravit, non naturam mutans, sed naturæ gratiam adjiciens*. Et alia verba similia ex dial. 4 tractavimus supra, disput. 8, sect. 4.

2. Alius error dicentium Christum in Eucharistia uniri hypostatice panis naturæ. — Secundus error affirmat, manere naturam substantialem panis, non autem ejus suppositum, sed illam naturam hypostatice uniri Christo. Hujus auctorem fuisse Joan. quemdam Parisiensem refert Waldens. supra, et sunt, qui existiment, Rupert Abbottem fuisse hujus sententiae auctorem, quia in libris de Divinis officiis, qui illi tribuantur, lib. 2, cap. 9, invenitur hic error; auctor autem illius operis, licet prius ignoratus fuerit, et postea existimat fuisse Valerian., ut patet ex Waldens. supra, cap. 47 et 93, tamen revera fuit Rupertus, ut constat ex Trithemio, et ex communi omnium consensu; in praedicto autem capite habentur eadem, quea Waldens. Valerano tribuit; et licet ipse Valerianum referat in sensu primi erroris, tamen verba Ruperti potius videntur hunc posteriore indicare. Adde, quod eodem l. 2, cap. 2, sic inquit: *Nec duo corpora dicuntur, aut sunt, hoc, quod de altari, et hoc, quod acceptum est de utero Virginis, quia videlicet unum idemque Verbum sursum est in carne, et hic in pane*. Circa quae verba advertendum est, hunc errorem tribus modis potuisse affirmari. Primo, quod hic sit caro Christi, et illi immediate uniatur hypostatice panis substantia. Verbo autem media carne, et hoc modo videtur asseruisse hunc errorem Joan. Parisiensis. Secundo, quod hic sit caro Christi panis vero natura non uniatur illi immediate, sed Verbo, et ita maneant inter se unitæ hypostatice, et hunc sensum a nemine explicatum invenio, licet insinuetur a Ruperto in aliquibus locis citandis. Tertio, quod caro Christi humana revera non sit hic, sed sola natura panis assumpta hypostatice a Verbo, ratione cuius unionis dicatur corpus Christi, et hunc sensum videtur indicare Rupert. In

citatis verbis, et in aliis, quæ subjungit: *Unitas Verbi unitatem efficit sacrificii; similiter enim unum Verbum, et olim carnem de Maria Virgine sumpsit, et nunc de altari salutarem hostiam accipit; et in dicto cap. 9: Verbum quod humanam acceperat naturam, idem in carne manens panis et vini accipiebat substantiam, vita media panem cum sua carne, et vinum cum suo jungebat sanguine*. Ubisent, panem et carnem Christi uniri inter se medio Verbo. Idem, lib. 5 in Joan., circa illa verba: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita: Sicut Verbum caro factum est, non mutatum in carnem, ita Verbum caro factum, panis visibilis fit, non mutatum in panem, sed assumendo, et in unitatem personæ sue transferendo panem*; et lib. 2 in Exod., cap. 10: *Totum attribuat operationi Spiritus Sancti, cuius effectus non est destruere, vel corrumpere substantiam, quam in suos usus assumit, substantia bono permanenti quod erat, invisibiliter adjicere quod non erat, sicut naturam humanam non destruxit, quando eam assumpsit, sic substantiam panis et vini, secundum exteriorem speciem, quinque sensibus subjectam, non mutat aut destruit, cum eidem Verbo in unitatem corporis ejusdem, quod in cruce peperdit, et sanguinis, quem de latere suo fudit, ista conjungit*. Picus etiam Mirandul., in Apol., quest. 6, quamvis absolute hunc errorem non defendat, existimat tamen, non repugnare Scripturis, et abstrahendo a Conciliis, et Patribus, esse sufficientem ad omnia quæ Scriptura dicit de hoc mysterio; et hoc videtur esse fundamentum potissimum hujus sententiae, quia veritas illorum verborum, *Hoc est corpus meum*, propriissime salvatur hoc modo. Et confirmatur, quia SS. Patres in hunc modum videntur explicare interdum hoc mysterium. Euseb. Emis., hom. 5 de Pasch.; Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 4; Justin., Apolog. 2: *Sicut per Verbum Dei caro factum, Jesus Christus carnem et sanguinem pro salute nostra habuit, sic etiam per verbum precatiōnis, sacratam ab ipso alimoniam illius incarnati Jesu carnem et sanguinem esse didicimus*. Difficilis Damasc., l. 4, cap. 14: *Quoniam ita fert hominum usus atque consuetudo, ut panem edant, vinumque et aquam bibant, idcirco divinitatem suam cum ipsis conjunxit, eaque corpus et sanguinem suum fecit*. Alia refert Claudio, repet. 8, cap. 4. Rursus confirmatur, quia inter Christum et panem est idiomatum communicatio; ipse enim Christus dicitur panis, et panis di-

citur caro Christi; ex hac autem communione hypostaticam unionem in mysterio incarnationis colligimus.

3. *Substantia panis et vini non est in Eucharistia unita Verbo divino*. — Dicendum est ergo primo, panis substantiam non manere in hoc sacramento unitam hypostaticam Verbo Dei. Hæc conclusio est de fide, quam testimoniis statim confirmabimus. Rationibus vero late illam confirmat Durandus, dist. 40, quæst. 4; Paludanus, dist. 41, quæst. 2. Probatum tamen breviter, quia, vel illa unio facta esset immediate inter substantialem naturam panis et Verbum, aut inter corpus Christi et naturam panis. At neutrum dici potest. Probatur prior pars, primo, quia alias ita esset Verbum impanatum, sicut fuit incarnatum, quod est absurdissimum, et inauditum in Scripturis et Patribus. Quis enim dicat, Verbum tam vere ac proprie esse panem, sicut est homo? et cum in natura humana semel tantum incarnatum fuerit, in natura panis quotidie impanari? Secundo, interrogando, ad quid ponatur hæc hypostatica unio inter panem et Verbum? Dices: ut sit vera illa locutio: *Hoc est corpus meum*; nam ibi designatur panis, unde necesse est, ut adsit; ut autem illi convenire possit tale prædicatum, necessarium est esse unitum Verbo. Sed contra, quia, si propter hanc solum unionem esset vera locutio: *Hoc est corpus meum*, ergo ex vi illorum verborum non esset hic realiter præsens corpus humanum Christi; nam, si illud, *Hoc*, designat panem, qui dicitur corpus Christi propter hanc unionem, eodem modo dici posset, etiamsi corpus humanum Christi hic non adesset; consequens autem est hæticum, ut supra ostensum est, et repugnat verbis a Christo subiectis: *Quod pro vobis tradetur*, quia etiamsi panis fuisse assumptus, non posset dici corpus quod pro nobis traditum est in cruce. Nisi fortasse aliquis dicat, illud verbum, *tradetur*, non esse referendum ad passionem, sed ad ipsam sacramentalem distributionem. Quod posset quidem accommodari Luc. dicenti: *Quod pro vobis datur*. Sed nihilominus prior sensus est verior, magisque a Christo intentus, ut ex ipso mysterio et ex omnibus Patribus constat, atque ex verbis illis Joan. 6: *Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita*; nam propter solam unionem in eodem supposito non posset panis appellari caro, sicut non potest corpus Christi appellari anima. Ac præterea ex verbis calicis: *Hic est sanguis meus, evi-*

dentius hoc constat; nam, licet vinum esset hypostaticē unitum Verbo, non posset dici sanguis Christi propter solam unionem, sicut caput Christi non potest dici pes, vel manus ejus, licet omnia sint immediate unita Verbo, quia hæc voces, quæ significant partes, non supponunt proposito, in quo fit idiomaticum communicatio. Et eadem ratione, licet Verbum assumeret duas naturas, Angelicam, v. gr., et humanam, non posset una de alia prædicari, licet inter concreta esset communicationē substantiale expresse confiteri, ut notarunt Waldens., t. 2 de Sacram., c. 43; Surius, 3 tom. Concil., in Scholio ad Concil. Roman., sub Nicol. II. Apertius hanc tradidit veritatem Concil. Lateran., sub Innocent. III, et habetur in c. Firmiter, de Summ. Trinitat. et fide Cathol. Deinde in Constantiensi, sess. 8, ubi damnantur errores Wiclef., dicentes manere in Eucharistia substantiam panis et vini, et accidentia panis non esse sine subjecto. Refert etiam Joan. Cochlaeus, in historia Hussitarum, lib. 4, anno 1443, fuisse congregatum Concil. Romanum contra Joan. Hus; et eosdem errores in eo fuisse damnatos. Idem tradit Concil. Florent. in Litteris unionis, et Trid., sess. 13, cap. 4, et can. 2. Secundo probatur hæc veritas ex SS. Patribus; omnes enim, qui nomine conversionis, transmutationis, vel transubstantiationis, usi sunt, hanc veritatem supponunt; citabimus autem illos disputatione sequente. Expressiora vero testimonia sunt sequentia. Primum, Irenæi, lib. 4, cap. 34: *Qui est antea panis, percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena, et caelesti; id est, ex corpore Christi et accidentibus panis.* Secundo, Justin., Apol. 2, in fine: *Non ut vulgarem panem et commune poculum hæc sumimus; et infra dicit hæc mutari per verbum precationis.* Tertio, Cyrill. Hierosol., Catech. 3 mystag.: *Hoc sciens, ac pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat.* Quarto, Chrysostom., hom. de Eucharist. in encœni: *Num vides panem? num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadit? absit ne sic cogites, etc.* Quibus evidenter hanc veritatem confirmat. Quinto, Gregor. Nyssen., lib. de Sancto baptismo, non longe ab initio: *Panis iste panis est in initio communis, sed ubi eum mysterium sacrificaverit, corpus Christi dicitur et est.* Euseb. Emiss., hom. 4, de Pasch.: *Antequam consecrantur, substantia illuc est panis et vini; post verba autem Christi, corpus et sanguis ejus est; nec dubi-*

4. Posterior pars, scilicet, non potuisse substantiam panis uniri hypostaticē Verbo divino, medio corpore Christi, probatur primo rationibus illis generalibus, quia alia unio hypostatica præter incarnationem inaudita est; tum quia hoc modo tollitur conversio et transubstantiatio; tum etiam quia neque illa unio satis esset, ut panis diceretur corpus Christi, aut vinum sanguis. Secundo speciali ac propria ratione, quia unio hypostatica non fit in natura, sed in persona, seu subsistentia; in Christo autem homine, abstracta seu præcisa substantia Verbi, nulla manet subsistentia in humana natura, sed sola natura; ergo non potest fieri unio hypostatica immediate in tali natura, seu in corpore, aut in partibus ejus; sed, si aliqua sit, necesse est, ut immediate fiat in subsistentia Verbi, tanquam in termino unionis, ut prior dicendi modus asserat, qui improbatus est.

5. Secunda conclusio de fide: *substantia panis et vini nullo modo manet in hoc sacramento.* — Dico secundo: substantia panis, vel suppositum ejus nullo modo manet in hoc sacramento. Hanc conclusionem docuerunt omnes

Scholastici cum D. Thom. hic, et Magist. in 4, dist. 40 et 41, que etiam est ab Ecclesia definita de fide, primum in Conciliis congregatis contra Berengarium, de quibus supra dictum est. Solum est in eis considerandum, in prioribus Conciliis non fuisse hoc tam aperte declaratum, quia Berengarius nondum mentem suam et errorem hunc satis prodiderat; postea vero ad retractandum hunc errorem, coactus est in Concil. Romano, sub Gregor. VII, conversionem substantiale expresse confiteri, ut notarunt Waldens., t. 2 de Sacram., c. 43; Surius, 3 tom. Concil., in Scholio ad Concil. Roman., sub Nicol. II. Apertius hanc tradidit veritatem Concil. Lateran., sub Innocent. III, et habetur in c. Firmiter, de Summ. Trinitat. et fide Cathol. Deinde in Constantiensi, sess. 8, ubi

tet quisquam nutu potentiae et præsentiae majestatis, in Dominici corporis transire posse naturam, cum ipsum hominem videat artificio cœlestis misericordia Christi corpus effectum. Septimo, Ambros., de Sacram., cap. 4: *Panis hic, panis est ante verba sacramentorum; sed ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi;* et lib. de Myster., cap. 19: *Probemus igitur, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, majoremque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione ipsa natura mutatur.* Et in cap. Omnia, de Consecr., dist. 2, ex Ambros. hæc verba referuntur: *Licet figura panis et vini hic sit, nihil tamen aliud, quam corpus Christi et sanguis post consecrationem credendum est.* Quæ licet non ad verbum, in sententia sumpta sunt ex lib. 4 de Sacram., c. 4 et 5, et lib. 6, cap. 4. Octavo August., in cap. Utrum sub figura, de Consecrat., dist. 2: *Fideliter fatemur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit; post consecrationem vero carnem Christi et sanguinem esse, quod benedictio consecravit.* Et serm. 28 de Verbis Dom.: *Ante verba Christi, quod offertur, panis dicitur; ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur;* et ibidem ait vocari hunc panem, non communem, sed supersubstantiale. Sunt etiam optima verba Augustini, quæ refert, et se vidisse testatur Waldens., tom 2, de Sacr., cap. 83, ex tractatu August. de corp. et sanguine Domini: *Nec dubitare debet aliquis, quod panis et vinum mulcentur in veram substantiam Christi, ita ut non remaneat substantia panis vel vini.* Nono, Remig., Psalm. 51: *Panis, inquit, et vinum a Christiana veritate dicuntur, non quod naturam panis et vini post consecrationem retineant, sed quod nutritant.* Decimo, Beda, lib. de Myster., Missæ: *Ibi forma panis videtur, ubi substantia panis non est.* Undecimo, Bernard., de Coena Dom.: *Hostia, quam vides, jam non est panis, sed caro mea; similiter liquor iste, quem vides, jam non est vinum, sed sanguis meus; quemadmodum illuc species cernuntur, quarum res vel substantia ibi non esse creduntur, sic res veraciter et substantialiter creditur, cuius species non cernuntur.* Denique Petrus Cluniacen. contr. Petrobusianos dicit, reservari species panis et vini, ut appareat in ipso sacramento panis et vinum quod non est, et lateat oculos carnis caro et sanguis quod est. Vide Claud., repet. 9; Ruard., art. 4; Alan., lib. 2, cap. 34; Bellarm., lib. 3, cap. 18 et sequent.

6. Tertio, fundamentum hujus fidei sumitur a gravioribus Theologis ex verbis Christi: *Hoc est corpus meum,* ut videre licet in D. Thom. hic, et in 4 contra Gentes, cap. 63, et in 4, dist. 41, quæst. 4, et aliis Theologis ibi, uno vel alio exceptis, et in aliis recentioribus, et ab omnibus ita explicatur: quia, si maneret panis, finita consecratione, non posset vere dici, *Hoc,* quod in manibus habent, esse corpus Christi, sed solum dicere potuisset Christus: *Hic est corpus meum;* illud enim pronomen *hoc,* quod substantiale est, præsumtum substantivum sumptum, non potest per adverbium locale explicari, quia non esset expositio, sed corruptio propriæ significationis vocis. Non ergo designat locum, sed substantiam præsentem, et sub accidentibus contentam; ergo, si ibi maneret substantia panis, ex vi sua significationis designaret illam. Ergo reddetur tota propositio falsa, quia falsum est dicere, panem esse corpus Christi; sola enim intima præsentia non satis est, ut unum possit de alio vere prædicari. Quando enim Christus exiit de utero, vel de sepulchro, intime erat præsens cum lapide, quando in illo erat penetrative, et tamen non poterat vere dici, signato lapide, *Hoc est corpus Christi.* Ergo etiamsi intercederet aliqua unio, si illa non esset hypostatica, non satis esset ad veritatem et proprietatem illius sermonis; ut anima non dicitur corpus, nec signato corpore vere dici potest, *Hoc est anima,* etiamsi intime sit illi præsens et unita, quia si non sit identitas inter prædicatum et subjectum, saltem in supposito, pro quo utrumque supponit, non potest vere unum prædicari de alio, ut in Dialectica est principium per se notum, et in Theologia fides mysterii incarnationis hoc principio potissimum nititur, et multa etiam, quæ ad mysterium Trinitatis spectant, et de hoc mysterio idem ostensum est supra, disput. 8, ubi exclusimus metaphoras, ac impropias interpretationes, ad quas etiam hoc loco haeretici recurrent, in quibus refellendis, quia ejusdem rationis sunt, amplius immorari non expediat.

7. Scoti et aliorum sententia, de inefficacia verborum consecrationis ad convertendum panem in Christum, expungitur. — Evasio. — Impugnatur. — Sed hæc ratio non convincit Scotum in 4, d. 44, quæst. 3; nec Durandum, quæst. 4, n. 44; nec Paludan., quæst. n. 24; dicunt enim, quamvis sub speciebus maneret substantia panis, dummodo cum illa simul adasset substantia corporis Christi, vere ac

proprie potuisse a Christo dici : *Hoc est corpus meum*, quia potuisset per illud pronomen designari id, quod speciebus continetur, et illud revera esset corpus Christi, quamvis etiam esset substantia panis. Quod si dicas, facta illa hypothesi, non solum corpus esset contentum sub speciebus, sed etiam aggregatum ex corpore et substantia panis; hoc autem totum aggregatum non posse vere dici corpus Christi; respondebunt, non oportere, ut hoc pronomine demonstretur totum id, quod sub sensibilibus accidentibus continetur, sed ex intentione loquentis posse, salva omni proprietate et veritate verborum, quando res plures sub eisdem accidentibus continentur, definiri, ac determinari pronomen illud ad designandam unam et non aliam rem; præsertim quando ea res, quæ signatur, est præcipua, et majoris aestimationis; sicut, signato marsupio, vere dicimus, *Hoc est aurum*, quamvis aliquid argenti ibi etiam inclusum sit. Adde, quando substantia una intra aliam continetur, recte designari pronomine, *hoc*, etiamsi sola substantia continens per sua accidentia sensibus objiciatur, ut prædictis exemplis constat. Posset autem *hic* manere substantia panis, et intra illam contineri corpus Christi, atque ita in ea, seu per eam designari. Sed horum auctorum sententia et multum faveat hujus temporis haereticis, et nullo modo defendi potest. Nam Concilium Trident., sess. 43, cap. 4, expresse probavit prædictum fundamentum et verborum Christi expositionem, dicens : *Quoniam Christus redemptor noster, corpus id, quod sub speciebus panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, conversionem fieri totius substantiae panis, etc.* Quibus verbis aperte docet, ex veritate verborum Christi collegisse Ecclesiam desitionem substantiae panis; ergo ex veritate verborum, prout ab Ecclesia intellecta sunt, colligitur absentia panis. Et confirmatur, quia si nec sola præsentia sacramenti corporis Christi, nec veritas verborum ejus absentiam panis postularent, gratis et sine fundamento videretur hoc assertum, ac persuasum Ecclesiae. Dicitamen potest, Ecclesiam non fundari in veritate verborum, secundum omnem sensum, quem habere possunt per se, et nude sumpta, sed secundum illum sensum, quem Ecclesia intellexit. Sed licet hoc sit probabile, nihilominus verissimum etiam est, Ecclesiam interpretatam esse illa verba in sensu maxime proprio, quem verba præ se ferunt. Ut autem

intelligatur vis hujus rationis, et satisfiat objectionibus, supponendum imprimis est, illud pronomen *hoc*, applicari posse, vel ad rem, quæ natura sua, aut ex arte et usu aliam continet, et tunc in propria significacione designare posse substantiam contentam sub alia substantia, ut patet in exemplo adducto de marsupio, et idem est de dolio, cum dicimus, *Hoc est vinum, vel oleum*; interdum vero applicatur rei seu substantiae, quæ non est apta continere aliam, ut est, verbi gratia, triticum, et res similis, et tunc ex vi et proprietate sua, designat illam substantiam, quæ proxime sub illis accidentibus continetur, neque potest aliam designare, sermonis proprietate ac veritate retenta, quia, ut supra diximus, pronomen *hoc*, prout in hac forma usurpatum, est signum sensibile demonstrans rem ad sensum, et non indicat directe et proprie ipsa accidentia (nisi fortasse prædicatum interdum hoc requirat), sed demonstrat substantiam materialem, sub accidentibus latenter, ac proxime sub illis contentam. Unde, quando talis substantia de se non est apta ad continendam aliam, nec accidentia nata sunt continere tales substantiam, ex vi illius vocis designatur illa substantia, quæ sub talibus accidentibus continetur. Cum ergo panis de se non sit res apta nata ad continendam aliam, neque in hunc usum assumi soleat, si sub accidentibus illius adest substantia panis, illa demonstratur ex vi et proprietate talis pronominis. Et declaratur, nam si quis in pomo aurum includeret, et deinde diceret, *Hoc est aurum*, in proprio et simplici sermone non censeretur verum dicere, quia, cum pomum non sit de se res apta, nec usurpata ad continendam aliam, absolute censeretur demonstrare id, quod proxime sub accidentibus pomi continetur; simile autem est in præsente.

8. *Replicatio.* — *Responsio.* — Dices : hoc argumento probaretur, non posse ullo modo designari, in proprietate sermonis, corpus Christi sub ratione substantiae contentæ sub his accidentibus, quia illud pronomen natura et vi sua designat substantiam, quæ sit proprium subjectum illorum accidentium; hæc enim est usitata significatio et intelligentia illius vocis. Respondetur, hinc potius confirmari quod intendimus; quamdiu enim sub illis accidentibus substantia panis continetur, non potest excludi a propria et usitata significacione ac demonstratione illius pronominis; postquam vero illa in aliam convertitur, quæ vice illius sub eisdem accidentibus subest,

jam non substantia panis, sed illa, quæ loco illius substituitur, illo signo propriissime demonstratur, quia nihil aliud est, quod ibi jam demonstrari possit. Denique confirmatur, quia cum pronomen, *hoc*, substantiam ipsam sub accidentibus præsentem ostendat, et non locum, vel partem ejus (nisi admittatur magna impropositas et æquivocatio), de se cadit in totam substantiam sub accidentibus contentam, ac totam illam demonstrat, et ideo qui, demonstrato ligno, diceret, *Hoc est materia prima, falsum est in rigore dicere, quia, licet ibi sit materia, tamen illud totum, quod ibi continetur, non est materia; si autem Deus, ablata forma, sub illis accidentibus conservaret solam materiam, jam vere diceretur, Hoc est materia, quia, licet illa accidentia de se non sint nata illam solam continere, tamen hic et nunc, jam de facto nihil aliud continent; ita ergo dicendum est in præsenti.* Denique licet demus hæc omnia per se non sufficere ad convincendum intellectum, tamen ut supra dicebam, nemo negare potest, quin hic sensus sit proprietor et simplicior; Ecclesia autem a Spiritu Sancto edocta intellexit, Christum Dominum in hoc sincero ac proprio sensu fuisse locutum, et non sine mysterio fuisse usum illis pronominiis, ad suam substantiam sub accidentibus designandam accommodatis. Huic rationi addi possunt congruentæ. Prima, quia non expediebat ad significacionem hujus sacramenti ibi manere substantiam panis cum corpore Christi; necessarium enim erat, ut substantia ibi manens per sua accidentia primario significaretur; decuit autem solum Christum significari, ita ut quærenti, quid hoc sit, simpliciter responderetur esse corpus Christi, non panem. Secundo, hoc decuit propter adorationem, ut simpliciter et absolute exhiberi posset, sine ulla occasione et periculo erroris et idolatriæ, ut recte D. Thom. exposuit. Tertio, ut hoc modo mysterium hoc esset mirabilius, magisque declarans divinam potentiam; ac denique, ut Christi caro, quasi substituta loco substantiae panis, quodam modo magis proprio fieret panis, ac cibus noster juxta illud : *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* Et ex his omnibus intelligitur, doctrinam datam procedere tam de tota substantia panis, quam de singulis partibus integrantibus illius, quia, quando consecratur tota hostia, singulæ partes consecrantur et transmutantur in corpus Christi, quod totum sub singulis partibus specierum existit.

9. *Ad fundamentum primi erroris responsio.* — Ad fundamentum igitur primi erroris negatur veritatem verborum Christi proprie ac simpliciter posse subsistere, si substantia panis sub speciebus manere dicatur, ut declaratum est. Ad primam confirmationem, primo jam responsum est, materialem panem non posse vere ac proprie dici corpus Christi, neque ad hoc sufficere intimam præsentiam, neque Damascenus ad hoc utitur exemplo carbonis igniti, sed ad declarandum, hunc coelestem panem esse corpus Christi divinitati unitum. Unde dicitur secundo, hoc sacramentum interdum vocari panem, ut supra etiam (cum de nominibus ejus ageremus) notavimus, primo, quia ex pane confectus est, et speciem et figuram sensibilem panis refert, et panis usum retinet; cibat enim hominem et nutrit. Ita Remig. supra. Et in Scriptura sæpe res, quæ fit per conversiōnem, ac mutationem alterius in ipsam, appellatur nomine rei conversæ, ut Joan. 2 : *Cum vidisset architrichinus aquam vinum factam*, ubi ipsum vinum adhuc aqua appellatur. Sic etiam Exod. 7, virga Aaron, in serpentem conversa, virga appellatur; et Genes. 2, dixit Adam : *Hoc nunc os ex ossibus meis.* Secundo vocatur panis, quia in Scriptura sacra omnis cibus, præsertim si sit solidus, ac perfectus, hoc nomine solet appellari, quomodo manna, quod fuit potissima figura hujus mysterii, panis vocatur Psal. 77, Sapientiæ 16, quamquam non absolute panis, sed cum addito, panis Angelorum dicatur, quod etiam in hoc sacramento observandum esse supra annotavimus. Quodcumque enim vocatur panis, aliquid additur, quod excellentiam hujus panis indicet. Unde dicitur tertio, ipsum Christum, qui sub specie panis datur, vocari panem vitæ, coelestem, et supersubstantiam, ut notarunt Cyprianus, Augustinus et Damascenus supra relati. Unde Damasc. : *Cibus, inquit, panis ipse vitæ, hoc est, Dominus noster Jesus Christus;* et similia habet Ambros., 5 de Sacram., cap. 4, et in cap. Omnia, de Consecrat., dist. 2, dicens : *Panem ipsum quem sumimus in mysterio, illum utique intelligo, qui manu Spiritus Sancti formatus est in utero Virginis, et igne passionis coctus in ara crucis.* Unde eleganter Hieronymus super ad Titum 2, declarans verbum Græcum ἐπιστολα, interpretatur, id est, præcipuum, egregium, peculiarem, videlicet, qui descendens ait : *Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendī;* et similia habet Ezech. 18,

circa illa verba : *Panem suum esurienti dederit*. Denique Christus ipse, Joan. 6, videtur satis aperte ita exposuisse, tum citatis verbis quæ ponderavit Hieronym., tum in illis : *Panis, quem ego dabo, caro mea est*. Unde Paulus, 1 ad Corint. : *Panis, quem frangimus, id est, quem sacrificamus et distribuimus, nonne communicatio corporis Christi est?*

10. *Replicatio.* — *Solutio.* — Sed urgent haeretici, quia Evangelistæ dicunt : *Cœnantiibus eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis*. Ubi quatuor ponunt verba, accepit, benedixit, fregit, dedit; sed tria priora referunt ad verum materialem panem; ergo et ultimum. Respondet primum, si verbum, *benedixit*, consecrationem significet, falsum esse assumptum, sed sensum esse. Accepit panem, consecravit, id est, in corpus suum mutavit, et tunc fregit, ac dedit. Deinde, si concedamus, benedictionem illam non esse consecrationem, sed aliquid præsumendum, et similiter fractionem illam factam esse circa materialem panem, dicendum est, verbum illud, *dedit*, positum esse per anticipationem; prius enim dixit : *Accipite, hoc est corpus meum*. Unde idem sensus reddit, scilicet, dedit panem, non qualis antea erat, sed consecratum, et ad sacramentalem usum paratum, sicut Genes. 48, dicitur de Abraham : *Tulit vitulum, deditque pueru, et coxit illum, et posuit coram eis*; ubi constat, non fuisse omnino eumdem vitulum, quem tulerat, et quem posuit coram eis, sed substantialiter mutatum; tum quia per modum unius, et una veluti continuata actione illa omnia fiebant, et circa eamdem rem secundum externam speciem, ideo etiam eadem continuata serie verborum narrantur.

11. Ad secundam confirmationem, ex testimoniis Patrum. Primum erat ex Gelasio, ad quod primum dicitur, verisimilius esse, istum librum non esse Gelasii P., quod aliqui inde conjectant, quia in Concil. Chalcedonensi, cum multa alia ex Patribus contra Eutychetem referantur, nulla in eo fit mentio ejus libri Gelasii. Sed melius sumerent conjecturam ex eo quod auctor illius libri, scribens contra Eutychetem, nullam facit mentionem Concilii Chalcedonensis; fuit enim Gelasius post illius Concilii tempora; unde non poterat opus ejus a Concilio allegari. Si autem Gelasius Papa esset auctor illius libri, non est verisimile prætermisserum auctoritatem Concilii Ephesini et Chalcedonensis, ac Leonis P., a quibus ille error potissime damnatus est.

Accedit, in eo libro multum laudari Eusobium Cœsariensem, cuius opera Gelasius P. inter apœrypha recensuit. Denique Theodoreto, qui antiquior est Gelasius P., in dialogo contra Eutychetem, multa ex illo libello sumpsiisse videtur, et ideo verisimile est, auctorem illius libri fuisse Gelasium Cœsariens, Græcum scriptorem, cuius meminit Hieronymus, lib. de Scriptoribus Eccles. Ita opinatur Can., lib. 6 de Locis, c. ult., ad 9, et Claudius, repet. 8, cap. 4. Secundo tamen hic exponi possunt illa verba, ut auctor Biblioth. Sanct. annotavit, non desinere naturam panis, quoad proprietates et effectus panis, quia eodem modo nutrit sicut antea; quæ expositio eo facilius admitti potest, quod in aliis verbis ibi indicat transmutationem panis in corpus Christi, dum dicit, panem et vinum in divina transire. Ad verba, secundo loco ibi citata ex Chrys., eadem expositio accommodari potest, præsertim cum constet, Chrysostomum aliis locis veram de transubstantiatione doctrinam docuisse, ut hom. 83 in Matth., et sæpe alibi; vera tamen responsio est, illum Joannem Constantinopolitanum, cui illa epistola tribuitur, non fuisse Chrysostomum, sed quemdam alium, ut late ostendit Claudius supra, et latius Turrianus, lib. 4 de Euchar., cap. 48. Ad tertium ex Theodoreto optime quadrat expositio data, cum inquit, *Non naturam mutans, scilicet quoad externam speciem et sensibilem; vere enim illa, quæ manent, sunt accidentia panis, quamvis non in pane maneant, sed sub illis positum sit corpus Christi; unde ibidem ait, non esse attendendum ad naturam eorum, quæ videntur, sed credendum mutationi, quæ hic fit ex gratia*.

12. *Ad fundamenta secundi erroris.* — Ad fundamentum secundi erroris, primum, quod ad Rupertum attinet, Robertus Bellarminus Sotum reprehendit, quod Rupertum excusare voluerit ab errore; non solum enim putat, non posse excusari ab errore, sed etiam fuisse primum auctorem erroris de impanatione per hypostaticam unionem. Ego vero nec invenio, ubi Soto eum excusaverit, nam potius in eo loco, quem ipse citat, scilicet in 4, dist. 9, quæst. 2, art. 2, illi tribuit hunc errorem. Deinde censeo, non fore reprehensione dignum eum, qui varia hujus auctoris dicta observando, eum pie interpretari studuerit; sunt enim in prædictis ejus locis multa, quæ indicare possunt, illum non habuisse erroneum sensum. Primo et præ-

cipue, quia sæpe utitur nomine conversionis, maxime Joan. 6, ubi sæpius et verissime et elegantissime explicat hoc mysterium; et tractans illa verba : *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*, dicit, panem in veram substantiam corporis Christi divina virtute converti. Quod vero non loquatur de pane, quod fiat corpus Christi ratione unionis, patet, tum quia idem dicit de vino, scilicet verti in sanguinem, quod per solam unionem non posset esse verum; tum etiam quia dicit, illud corpus esse ipsum, et quod de cœlo descendit, et sumptum est ex Virgine, quia Christus dixit, *Hoc est corpus, quod pro vobis tradetur*; quod etiam non potest verificari de corpore panis ratione unionis, ut nos etiam supra argumentabamur. Præterea ibidem dicit, haereticos decipi, eo quod panis et vinum nihil de externa specie mutarint, propter quod putant non esse vere facta corpus et sanguinem Domini; et subdit : *Crede, quia panis iste sensibilis, et vinum, quamvis nihil de exteriori specie mutatum sit, in alium transierint, et in illum cibum potumque conversa sint, qui Angelorum iunctus est*. Denique tractans eadem verba, *panis, quem ego dabo, caro mea est*, inquit, *panem, ut vitam det eternam, in carnem suam transmutari*. Nomina autem conversionis, et transmutationis non videntur cum hypostatica unione quadrare; nunquam enim ille dixit, humanitatem esse conversam in divinitatem propter hypostaticam unionem. Videtur ergo posse pie explicari, suppositis prædictis ejusdem auctoris verbis, et conjecturis, si distinguamus in pane, substantiam et speciem sensibilem, et intelligamus, Christum esse factum panem, non materialem, sed panem vitæ, assumendo panem, non quoad substantiam, sed quoad speciem sensibilem, quam sibi aliquo modo univit. Unde in citato loco Exod. aperte dicit, panem secundum exteriorum speciem, quæ sensibus subjicitur, non mutari; quod inferius explicans dicit, panem non esse mutatum in carnis saporem, nec vinum in sanguinis horrorem. Denique non minus expressa videntur verba Theodoreti, et tamen pie exponimus propter alias ejusdem sententias. Cur ergo non poterit idem fieri in Ruperto? Postremo, si aliqui vident tam expressa verba Ruperti, ut expositionem non patiantur, non immoror; potuit enim errare; si tamen erravit, a culpa et pertinacia excusatur, quia nondum erat res tam aperte explicata et definita, quoad hanc par-

tem de absentia substantiæ panis; nam præsentiam corporis Christi ille nunquam negavit; et hoc ipsum aliqui de Theodoreto respondent; unius enim, vel alterius Doctoris lapsus non potest Catholicæ veritati præjudicare.

13. Prætermissa ergo auctoritate Ruperti, ad rationem factam negatur, proprietatem ac veritatem verborum Christi require hypostaticam unionem panis, vel cum ea sola salvari posse, ut probatum est. Ad sanctos vero Patres, comparantes hoc sacramentum cum mysterio incarnationis, respondeo, eos ut illa comparatione, vel, ut unum opus admirabile ac divinum credibile faciant per aliud mirabilius et divinius, vel, ut per quan-dam proportionem et analogiam unum per alium explicent; intercedit enim quædam analogia, quia Christus aliquo modo conjungitur accidentibus panis, et ratione illorum denominatur panis. Quod vero non intendant docere unionem esse similem, et ejusdem rationis, constat, quia docent Christum non esse materialem panem, quo corpus reficitur, sed cœlestem ac divinum reficientem animas; tenet ergo illa similitudo solum in hoc, quod, sicut in Christo sunt duæ naturæ, ex quibus constat, ita in Eucharistia sunt duæ res, scilicet, corpus Christi, et species panis, ex quibus aliquo modo inter se conjunctis hic divinus panis et Eucharistiae sacramentum coalescit, ut supra disput. 4, ex Irenæo, Augustino, et aliis Patribus comprobavimus, essentiam hujus sacramenti declarando, et nonnulla etiam adduximus disp. 40, sect. 3, explicando unionem, quæ inter Christi corpus et species sacramentales intercedit.

14. *Dubium.* — *Solutio.* — Sed quereret aliquis (esto, ita sit, substantiam panis non manere sub speciebus cum corpore Christi) an sit de fide certum, non manere in rerum natura; posset enim alibi manere cum accidentibus aliis, vel, si non tota substantia, saltem materia ejus sub forma aeris, vel alia simili, et hoc satis esset ad veritatem verborum Christi. Non est ergo, unde sit de fide certum, substantiam illam omnino ac substantialiter desinere; præsertim quia, ut infra videbimus, Scotus et alii censent, hoc satis esse ad conversionem et transubstantiationem, scilicet, ut substantia expellatur, ne sub his accidentibus maneat, et alia loco illius inducatur, sive substantialiter una fiat, et alia desinat, sive non. Respondeo, nihil minus certum omnino esse, substantiam pa-